

УДК : 007 : 821.161.2-94

ДИФУЗИЯ ЖАНРІВ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ NON FICTION (за матеріалами «Щоденника артилериста» Г. Харченка (2019))

Олена Іщенко, здобувачка другого (магістерського) рівня факультету журналістики, реклами та видавничої справи, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Коваленко Алла, науковий керівник, канд. філол. наук, доцент кафедри періодичної преси та медіаредагування, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

У статті досліджено питання жанрової дифузії щоденника на матеріалі збірки Геннадія Харченка. З'ясовано, чому жанрова модифікація складає частину сучасної документальної літератури та як сучасні автори поєднують в одному творі риси інших жанрів. Розвідка містить аналіз «Щоденника артилериста» як тексту, що має синкретичну природу, тут також визначено основні його риси.

Ключові слова: дифузія жанрів, документалістика, сучасна література non fiction, воєнна документалістика.

Російсько-українська війна на Сході України – це складний етап, який сьогодні переживає українське суспільство. Протягом останніх семи років наші військові відчайдушно захищають державу й, відповідно, діляться із власним суспільством досвідом пережитого, так званою «екзистенцією» війни, безпосередньо в літературі, журналістиці, кінематографії та інших видах мистецтва, зокрема, і в сучасній літературі non-fiction.

Твори «воєнної» документалістики, публіцистики та журналістики, де війна стала певним каталізатором, представлені різноманітними жанрами та

родами літератури. Слід побіжно згадати такі твори, як «Іловайський щоденник» Романа Зіненка, «Жінка війни» Анни Шили, «Блокпост» Бориса Гуменюка, «Сапери» Сергія Гридїна, «Там, за межею» Аліни Косовської, «Війна у мирний час» Сергія Братчука, «Іловайськ» Євгена Положія та багато інших [14], що вже увійшли в історію як класичні зразки документальної літератури ХХІ століття. У цих книжках зображено події, які стали «больовими точками», особистісними проблемами й протиріччями в житті не лише самих письменників, а й країни загалом. Про ці події пишуть як професійні журналісти, так і прості люди, які стали свідками чи учасниками, тому характер кожного з творів відрізняється емоційною складовою, документальністю, художністю, публіцистичністю тощо.

Геннадій Харченко, автор збірки «Щоденник артилериста», є безпосереднім учасником протистояння на Сході України. Він – доброволець 55-ї окремої артилерійської бригади. За освітою історик, перекладач та економіст. Влітку 2014 року потрапив на Донбас, результатом чого й стало написання книги про пережите там. У тексті описано перший досвід на війні, перші бої та перші втрати побратимів. Книга цілком документальна, адже тут тільки те, що автор робив та бачив на власні очі. Фактографічний матеріал у поєднанні з індивідуально-інтимними рефлексіями самого автора свідчать також про наявність у ньому не лише документального, але й художньо-публіцистичного начал.

Актуальність роботи. Постановка проблеми та її зв'язок з науковими й практичними завданнями. Сьогодні актуальність дослідження воєнної публіцистики обумовлена тим, що, по-перше, вона є беззаперечним фактом, як в Україні, так і світі. Постійні конфлікти, перерозподіл влади між країнами-лідерами призводить до конфліктогенності у світі, зокрема й в Україні. По-друге, потреба у відображенні подій війни у форматі документалістики зумовлена ще й внутрішніми проблемами, браком інформації про війну, відсутністю військових журналістів і професійного та об'єктивного

відображення подій. По-третє, актуальність зумовлена прагненням учасників бойових подій засвідчити власний досвід перебування у зоні воєнних дій, весь спектр пережитих емоцій, спогадів, віддати данину загиблим та тим, хто допомагав військовим, виступав янголом-охоронцем тощо. Сплеск воєнної документалістики помітний у періоди всіх світових воєн, отож частково може мати характер меморіальної літератури чи сповідальні мотиви, що цілком вкладається в концепцію мемуарної, щоденникової літератури, її природи.

Мета наукової статті – з'ясувати жанрові особливості збірки «Щоденник артилериста», зважаючи на поєднання в ній ознак «чистого» жанру щоденника з іншими жанрами (публіцистичними (журналістськими) та художніми).

Для досягнення зазначеної мети ставилися **наступні завдання**:

- проаналізувати основні підходи до визначення документальної літератури/літератури non-fiction;
- розглянути провідні тенденції до формування поняття такого феномену як дифузія жанрів у літературі;
- окреслити ознаки «чистого» жанру щоденника в заявленому тексті;
- дослідити жанрову дифузію, представлену в щоденнику.

Методологію дослідження склали біографічний, описовий, історичний, структуралістський методи і метод аналізу та синтезу.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів під час подальших досліджень із вищезазначеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед останніх досліджень, присвячених сучасній воєнній документалістиці слід виокремити статтю Н. Герасименко, де досліджуються тексти М. Матіос, Н. Розлуцького. Ця праця присвячена проблемі нон-фікшн у сучасній літературі, дифузії жанрів тощо. Зокрема учена, аналізуючи твори сучасних авторів, доходить до висновку, що усі твори характеризуються здатністю до синтезації кількох документальних жанрів у межах одного твору [5]. Також Н. Герасименко доводить, що сьогоденна чисельна перевага

документалістики над белетристикою не гандж, а характерна прикмета новітньої літератури [5].

Наступним дослідженням є дослідження Л. Підкуймухи, яка вивчає образну систему у сучасній воєнній публіцистиці. Окремої уваги потребує праця В. Корабльової «Сучасна війна: віртуальна гра чи травма реального», яка виголосила думку про те, що в умовах інформаційного суспільства війна потребує репрезентації задля осмислення, наділення значеннями; виникають нові ефекти, зокрема розмивання межі між реальним і репрезентованим [9, 154 – 155]. О. Євтушенко у своїй розвідці визначила, що журналісти по-різному подають історії про героїв-воїнів на сторінках власних видань, до прикладу, якісні видання зображають їхні історії не відсторонено від контексту, а масові видання однобічно, приурочують лише до конкретних дат/свят [7].

Сучасна українська воєнна документалістика стала об'єктом зацікавлення А. Червінчук. У своїй дисертаційній роботі вона досліджує феномен війни в інформаційному просторі України 2014 – 2017 рр. У статті «Сучасна українська воєнна документалістика: автор і авторська стратегія», яка була написана у співавторстві з О. Івановою, вони розглядають проблемно-тематичні лінії, авторську позицію та стратегії, які використовуються для репрезентації досвіду війни. У цьому дослідженні авторками було виявлено особливості сучасної воєнної документалістики, що полягають у зміні формату подачі матеріалу (зокрема, інтерв'ю з військовослужбовцями та використання Я – наративу) [8]. У іншому дослідженні «Репрезентація досвіду українських жінок-військовослужбовиць у книгах про війну на Сході України (на матеріалі збірок «Дівчата зрізають коси» Є. Подобної та «Жінка війни» А. Шили)» дослідниця акцентує увагу на відображенні феномену війни за допомогою передачі спогадів жінок-військовослужбовиць, які стали героїнями збірок. Визначено провідні авторські комунікаційні стратегії в аналізованих книгах і звернено увагу на те, що автори дають можливість героям розповідати власні

історії, промовляти до аудиторії, актуальним є використання я-наративу для організації оповіді [17].

В історії українського літературознавства вивченням жанру щоденника, як прикладу документальної літератури займалися О. Галич, М. Варикаша, К. Танчин, А. Кочетов, П. Ямчук, Ю. Чиж та інші. В історії зарубіжного, зокрема й російського літературознавства – це Д. Затонський, Е. Кардін, Л. Гаранін та інші.

Останніми роботами, у яких об'єктом дослідження став щоденник як жанр документальної літератури є праця «Сучасні воєнні щоденники: форма самовираження чи текст пам'яті?» Я. Кулінської. У статті розглядаються воєнні щоденники 2014–2020 рр., присвячені російсько-українській війні на Сході країни. Дослідниця визначає жанрові різновиди документалістики, а також розглядає воєнні щоденники в контексті категорій екзистенційного мислення. Вона зазначає: «тексти військовиків не є однорідними, їх можна класифікувати як власне щоденники і художньо-публіцистичні твори під виглядом щоденників. Характерними особливостями першої групи є первинні ознаки щоденникової форми: датування і фіксація подій, відстороненість і мінімальне втручання автора. У структурі текстів другої групи простежується вибіркова фіксація та опис подій, змішане датування, подекуди відмова авторів від часових позначень, відсутність відстороненості в оповіді об'єктивного спостерігача [10]. Її найвідоміші роботи у цьому вимірі: «Фейсбучний щоденник як данина сучасності»; «Неореалізм у сучасній прозі про Революцію Гідності та війну на Сході», «Народжені бути воїнами: до питання жіночих воєнних щоденників» та інші.

Виклад основного матеріалу.

Документальна література посідає вагоме місце в новітньому публіцистичному та навіть художньому дискурсі. Український дослідник-літературознавець О. Галич визначає документалістику як літературу, «що базується на реальних історичних документах і фактах і охоплює три

найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику. Важливою ознакою такої літератури є авторське осмислення певних суспільно-історичних подій чи життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їхніх вчинків» [3, 20], про такі ж ознаки йдеться і в довідковій літературі [15]. Натомість російська дослідниця О. Местергазі говорить про документалізм як «сучасне поняття, що описує творчість письменника, котрий так чи інакше працює в естетиці "документа"» [12] і виділяє чисті (первинні) жанри – це нарис, спогади, щоденник, біографія, автобіографія тощо, та складні (вторинні) – «невигадана» розповідь, документальна повість, роман-бувальщина та інші [12].

Досліджуючи сучасну літературу non-fiction, вчені називають її, з одного боку «особливим літературним жанром» (зокрема, Н. Головченко, О. Колінько), для якої характерні ознаки белетризації, фікції, письменницького вимислу. Тут сюжетна лінія вибудовується винятково на реальних подіях з епізодичними вкрапленнями художнього вимислу, адже вона засвідчує реальні події та є еkleктичною за жанровою формою текстів (автобіографічні деталі, публіцистика, верлібр, вірші прозою, новели, образки, репліки тощо), але єдиною за темою, змістом, пафосом, формою наративу, світоглядом автора» [6]. Цієї думки не поділяє О. Галич, який належить до тієї частини дослідників, котрі відносять літературу non fiction до такої, що будується виключно на факті і документі: «На зміну белетристиці, побудованій на художньому узагальненні, домислі, приходить література документу й факту» [4].

Ознаками літератури non-fiction, на думку Нормана Сімса та Річарда Родса є авторське «Я» та рівень суб'єктивності в тексті, історична й

фактуальна складова, увага до мови, символічні реалії, почуття часу та місця, контекст [19].

Саме завдяки документалістиці народжуються нові твори, в основі яких лежать факти, але яким притаманне авторське бачення. А письменники отримали можливість вільно висловлюватися, на прикладі власного досвіду правдиво писати про події, свідками чи учасниками яких вони були особисто.

Будь-який літературний жанр, згідно з концепцією Г. Р. Яусса, створює «горизонт очікування». Діахронічний підхід до вивчення того чи іншого жанру передбачає виявлення структурної домінанти, сталість якої перевіряється здатністю певного тексту до модифікації (далі дифузії) внаслідок введення стороннього (чужорідного) сюжету у відповідні моделі [18]. У зв'язку з цим дослідник висуває ідею «ієрархії жанрів», чергування яких здійснюється як постійна репродукція, запозичення сюжетів та функцій інших жанрів [18, 115].

Питанням взаємопроникнення елементів різних родів і жанрів у структуру твору займалися такі дослідники, як Т. Бовсунівська, Б. Грифцов, М. Бахтін, С. Філоненко, М. Ільницький. Російська дослідниця В. Ученова писала, що дифузія жанрів сприяє їх взаємозбагаченню, що це є об'єктивним результатом ускладнення стосунків людини з навколишнім світом, оскільки відображає зміни, що відбуваються у свідомості творця, що взаємопроникнення елементів одних жанрів у інші сприяє внутрішнім перетворенням, що відбуваються у текстах [16]. А Т. Бовсунівська зазначає: «Дифузія не є трансформацією жанру, це лише його всезагальна властивість. Оскільки в реальній літературі дуже важко знайти чисті жанри, то навіть найпримітивніша дифузія може вважатися чинником появи нових жанрових модифікацій» [2, 31].

М. Рябченко визначає наступні причини появи дифузії: 1) входження в літературознавчий дискурс постмодернізму (письменники починають шукати нові зображально-виражальні засоби, їхнім творам притаманні такі риси, як колажність, цитація, іронія, пастиш, тощо); 2) прагнення сучасних

письменників наслідувати європейську та американську літературну традицію;
3) авторська жанрова візія твору, вплив позалітературних чинників, термінологічні проблеми у генериці [13, 281].

Таким чином під дифузією або жанровим змішуванням розуміємо об'єднання в одному творі елементів двох і більше жанрів, при якому «генологічні ознаки» одного з них стають домінуючими, а інших – сприяють розкриттю задуму мемуариста [11].

Явище жанрової дифузії притаманне книзі Геннадія Харченка «Щоденник артилериста».

За жанром – це щоденник, але не класичний, а дещо видозмінений. Він не містить датованості, записи ведуться від випадку до випадку. Складається цей щоденник з двадцяти шести розділів, що нагадують короткі оповідання, ніж щоденникові записи.

Досліджуваний текст, з одного боку, можна вважати інтимним щоденником, де автор ділиться своїми думками, переживаннями, описує своїх побратимів, події, яким підвладні долі персонажів. Він дізнається, як це бути на межі життя та смерті, розчаровується у своїх командирах, співчуває та переживає втрату свого бойового товариша, тобто робить те, що властиво людині, яка вперше опинилася в складних обставинах. Ця війна стала для нього «персональною війною», і всі свої емоції та думки він виклав у щоденнику. А з іншого боку, автор розповідає про події, які стали болісними для всього українського народу, і відгородитися від яких неможливо. Він постійно апелює до знань аудиторії, намагається викликати в неї певні емоції та розраховує на діалог.

До ознак, властивих самотійному жанру щоденника відносимо:

- 1) нерегулярність ведення;
- 2) зображення одних часово-просторових координат (події 2014 – 2015 років у зоні АТО);
- 3) суб'єктивне осмислення подій (автор вдається до оцінювання ситуації,

своїх героїв (розділи «Не зразково-показовий Макс», «Соб рівня "Бог"», «Розбудив дух Мамая»);

4) фактична достовірність, або документальність. Фото, зроблені особисто автором; використання документів (нотатки про тактико-технічні дії батареї); справжні імена (прізвища військових є на багатьох сайтах); історичні факти (паралелі з історичними постатями; паралелі з Першою та Другою світовими війнами);

5) кожен запис у щоденнику має свою певну відносно завершену цілісність і пов'язаний з особистістю самого автора (кожен розділ має власний сюжет, систему персонажів і характеризується завершеністю);

6) невизначеність адресата. З одного боку, можемо вважати, що цей щоденник розрахований на масового читача, мета якого вплинути на громадську думку, адже в тексті порушені досить гострі питання для суспільства, а, з іншого боку, як сказав сам автор, ця книга розрахована на його побратимів-військових.

Достеменність фактів, правдивість описуваного, деталізація, «жива мова», наявність фото, створення кінематографічності, присутність автора на місці події – це визначальні риси жанру репортаж, ознаки якого спостерігаються протягом усього тексту. Геннадій Харченко використовує репортажний прийом – «ефект присутності» – переносить читачів на місце подій, передає в тексті образи, звуки та смаки того, що побачив і відчув. За кожної можливості описує читачеві особливості місцевості, колориту, мову героїв, їх поведінку тощо: «Галявинка була просто чарівною. Міні-Нарнія, така собі. Недарма туди до нас прилітали навіть синички. Криївка, синички, сало – рівень бандеризації посадки зашкалював» [1, 229].

Автор також передає «специфічну» мову, якою спілкувалися військові між собою в зоні бойових дій, що має негативне забарвлення: «сепари», «каматозниця», новоявлений «фюрер», «невидимки», «нависники», «російські шавки», «фільтр грубої очистки» та інші. Характерним є і використання

різноманітних художніх засобів та деталей. Використовуючи деталь, Геннадій Харченко повноцінно може описати зображувану сцену навіть якщо її тут немає. Оповідач апелює до уяви читачів: «Коли ми чуємо слова «Донецький аеропорт», відразу виникає образ відчайдушного сміливого, мужнього патріота «кіборга»[1, 120]. Тут деталлю виступає слово «кіборг», і автор свідомо хоче нагадати про події травня 2014 – січня 2015 років, коли відбувалася оборона Донецького аеропорту, тоді ще не було слова «кіборг», а були звичайні люди, які стали на захист своєї держави. Найбільше ознак репортажу спостерігаємо в таких розділах, як «Старобешеве», «Єбень, або Граковий ліс», «На Горлівському напрямку», «Кухня і кулінарія в зоні АТО», «Волноваха» та «Тактика бою, застосовувана 3-ю ГАБатр у вересні – жовтні 2014 року».

Спостерігаються в тексті й ознаки портретного нарису (розділи «Перша кров. Вітя Катанов» та «Не зразково-показовий Макс»). Тут автор акцентує свою увагу не на зовнішності героїв, а на їх внутрішніх характеристиках, психологічному портретному описі персонажа. Ситуацією, яка дає змогу краще зрозуміти мотивацію героїв, їхню психологічну поведінку, тут виступає зона антитерористичної операції, і часто це ситуація на межі життя і смерті, у якій герої опинилися з власної волі. Тут образи представлені певними типами героїв: (не) зразкові герої, як-то Веталь Бандурко, який мав свої слабкості і водночас був справжнім патріотом; сильні духом (Вітя Катанов, Роман Яковенко, Павло Марценюк), воїни, з яких треба брати приклад у будь-яких ситуаціях, та третій тип – «зламани війною». Останніх автор не піддає осуду, це люди із власними страхами, емоціями; тут переважно приділялася увага таким станам, як паніка, відчай, або ж і зовсім скоєння самогубства тощо. Тобто оповідач створює різні типи образів, героїв портретних нарисів, щоб показати різні грані війни, впливу на людину, її характер, думки тощо. Для реалізації свого ідейно-художнього замислу Геннадій Харченко використовує описи, деталі, пейзажі, тропи. Але більшої емоційної забарвленості тексту надає саме портретування героїв, яке виявляється в рисах їхнього характеру.

Образи героїв, які присутні у означених розділах протиставляються один одному. Для опису характеру Віті автор використовує наступні епітети: сором'язливий, щирий, усміхнений, спокійний, порядний, працьовитий. Він завжди приходив на допомогу, коли та була так необхідна. Для автора солдат Катанов – це справжній герой.

А Макса Гречка (позивний «Грек») описує як хулігана, «зірвиголову», як людину зі складним характером, який майже ніколи не зраджує своїм принципам, відмовляється визнавати свою провину та гарячкує. Тут, навпаки, Г. Харченко змальовує негативні риси характеру людини, що властиво суб'єктивній оцінці автора.

Ознаки некрологу спостерігаємо в розділі «Перша кров. Вітя Катанов». Некролог написаний у пам'ять про солдата Вітю Катанова, який першим з бригади загинув у бою під Іловайськом. Тут автор описує бій, у котрому загинув герой, та його заслуги перед побратимами. Характерним прийомом у цьому розділі виступає деталізація щодо травми Віті: «Осколок снаряда влучив і перебив йому пахову артерію. Втрата крові була швидкою і величезною. [...] Осколок влучив у дуже вразливе місце. Без шансів на порятунок»[1, 74]. Мета, яку переслідує автор у цьому розділі, – не стільки сповістити про смерть військового, скільки описати його заслуги перед побратимами, розповісти про характер, взаємини в колективі тощо. Він змальовує нам героя таким, який «пішов і прийняв бій».

Фахові здібності наратора позначилися на використанні ще одного з жанрів – хроніки, прикмети якої знаходимо в щоденнику. Перші п'ять розділів: «55-та окрема артилерійська бригада на початку війни», «Формування 3-ї ГАБатр», «Бойове злагодження батареї», «Наша гармата, або Короткий вступ в артилерію», «Старобешеве» за жанровими ознаками віднесемо до хроніки. Саме в цих розділах й стала в нагоді його освіта історика. Автор використовує історичні факти, проводить паралелі з Першою та Другою світовими війнами, описує радянську ідеологію, політику та інше. Для нього важливо було

показати часову перспективу – значний період становлення бригади, що налічує понад шістдесят років, і зацентрувати увагу на тому, що формування бригади відбувалося в складних історичних реаліях: Друга світова війна, проголошення Незалежності, Помаранчева Революція, Майдан, російсько-українська війна на Сході України. Також важливою ознакою хроніки є час і простір, тобто автор показав, як бригада рухалася протягом всього перебування у зоні бойових дій, коли і в яких боях брала участь. В описах боїв, коли бригада підтримувала додатковим вогнем «кіборгів» у Донецькому аеропорту, Г. Харченко використовує прийом панорамування, де буквально по годинах описує події, рух бригади, дії бойовиків, інших наших батареї, які підтримували 55-ту бригаду додатковим вогнем, дії артрозвідки тощо. У хронологічній послідовності також описано бої та все, що траплялося з бригадою на початку війни: перший бій описується в розділі «Старобешеве», що відбувся 24 серпня 2014 року під Іловайськом («Іловайський котел»); наступним етапом стала оборона Донецького аеропорту (вересень 2014 – січень 2015 року) (розділ «Як працювали невидимки ДАПу»); кульмінаційний, відчайдушний бій, що відбувся за день до ротації 26 листопада 2014 року (розділ «Єбень, або Граковий ліс»); далі був бій під Авдіївкою 18 січня 2015 року.

Ознаки белетризації, властиві сучасним щоденникам, простежуємо у використанні в тексті прикмет жанру новели. Розділ «Соб рівня "Бог"» відносимо до такого жанру як новела. Свої погляди на воєнне життя автор втілює в романтизованому позитивному персонажі, образі справжнього бійця, головному герої, який відносимо, за нашою типологією, до зразкових. Тому оповідач змальовує його як грамотного, спокійного, виваженого, бойового командира. Ось як автор описує Романа Яковенка: «Завжди акуратний, підтягнутий, бадьорий, енергійний і скромний [1, 151]. У центрі сюжету – історія індивідуальності, «портрет особистості», який повинен відбивати в собі риси суспільства, його ідеального захисника-патріота. Наратор ставить перед

собою особливе завдання: йдеться про портретування людини не ззовні, не через побут і оточення, а зсередини – від глибини її внутрішнього світу.

Геннадій Харченко використовує вслід за О. Довженком, Ю. Яновським та іншими українськими письменниками, публіцистами в цьому розділі символ Бога, якого уособлює в собі головний герой. Окрім символізації, зустрічаємо історичні та повсякденні факти, паралелі з Першою світовою війною, а також використання такого тропу, як порівняння. Оповідач порівнює артилерійську контрбатареїну боротьбу з шаховим етюдом, комбінацією протистояння слона й коня, тим самим наголошуючи на проблемах. Характерні ознаки жанру новела спостерігаємо в змалюванні не тільки головного героя, а й неповного складу батареї; оборони ДАПу як переломного моменту; образу офіцера Яковенка як сміливого солдата, з його внутрішніми рисами характеру, що допомогли в кульмінаційний момент вивести своїх товаришів з-під обстрілів; несподіваний фінал – призначення Романа комбатом нового підрозділу. Динамічність оповідних структур властива новелістиці: «Настала п'ята, потім шоста, сьома, восьма після полудня. Ми переїхали ще раз. Сепари мовчали. Стало зовсім темно. Раптом над нашою позицією з'явився «Орлан» – російський безпілотник, заклацав затвор, яскраво засяяв і запалав спалах... Надходила дев'ята година...День був дуже важким і напруженим, хотілося присісти, випити чаю і трохи відпочити. Але щойно ми розташувалися біля багаття, як поряд з нами стали щільно лягати міни. «Орлан» літав і робив знімки не дарма. Снаряди сипалися і біля гармат, і по нашому табору в посадці. Ми встигли впасти на землю. У цей момент пролунав по рації впевнений голос Роми: «Розрахунки до машин! Відходимо до цвинтаря. Світло не вмикаємо» [1, 156]. Динаміка оповіді, невелика кількість персонажів, розв'язка тощо – такі характерні ознаки жанру новели.

Нетрадиційним для щоденника стало використання новомодного сьогодні жанру кулінарного рецепту. Вважаємо, що додати в структуру тексту жанр кулінарного рецепту Геннадій Харченко вирішив свідомо. Оскільки основна

функція, яку цей жанр виконує, – розважальна, покликана для того, щоб після важких розділів про бої, перші втрати на війні, читач мав змогу розслабитися та дізнатися багато корисного з побуту воїнів, приготування страв у польових умовах. Ознаки цього жанру спостерігаємо в розділі «Кухня і кулінарія в зоні АТО», у якому оповідач знайомить читачів із елементарними знаннями про приготування їжі в польових умовах; продукти, які вимінювали у місцевих жителів; продукти, що привозили волонтери та інше. Тут можемо зустріти рецепти таких страв, як «Бігос», «Борщ з грибами і тушонкою», «Суп гороховий із салом і ковбасками», «Гречка з тушонкою і грибами», «Жульєн з грибами», риба «Хе» тощо. Автор навіть намагається простежити історію появи окремих страв, проводить паралелі зі стравами, які готували наші предки, зокрема козаки, чи солдати в часи Другої світової війни, крім рецептів тут навіть містяться рекомендації щодо подачі страв, тонкощів приготування окремих блюд тощо. Окрім розважальної, кулінарний рецепт виконує ряд інших функцій: інформаційну; показати нехитрий, небагатий раціон солдата; гедоністичну.

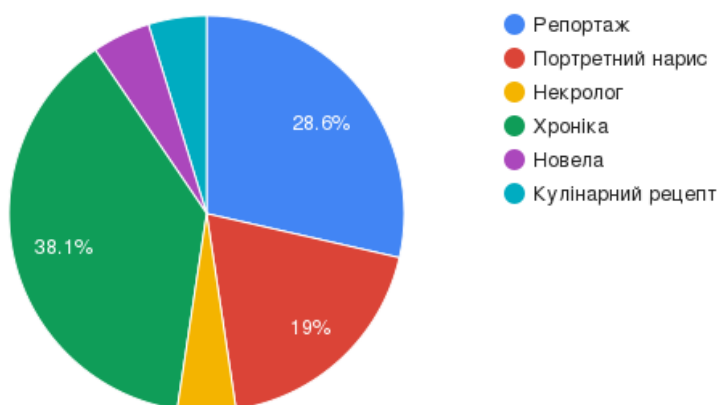


Рис. 1. Спектр жанрових ознак у "Щоденнику артилериста" Г. Харченка

Висновки

Отже, збірка Геннадія Харченка «Щоденник Артилериста» написана на реальних подіях, є прикладом щоденника, що має синкретичну природу, тобто поєднує в собі визначальні риси як самостійного жанру, так і допоміжних жанрів, представлених ознаками репортажу, новели, некрологу, хроніки, кулінарного рецепту, портретного нарису тощо.

Ознаки самостійного жанру свідчать про документальне начало у книзі, а допоміжні жанри – про художньо-публіцистичне. Допоміжні жанри покликані, з одного боку, для того, щоб розбавити «сухий» документальний текст художніми прийомами, деталями, портретами, а з іншого – домінують над «чистотою» жанру щоденника; їхні генологічні ознаки виявляються більше, ніж ознаки «чистого» жанру. Найрепрезентативнішим у цій збірці є репортаж. Він присутній майже в кожному розділі. Саме він дозволяє скоротити дистанцію між автором і аудиторією, оскільки не тільки дозволяє побачити події очима автора, але й спонукає аудиторію до самостійної роботи уяви. Тут максимально наочно відображена дійсність за допомогою яскравих деталей, фото, діалогів, «живої» мови, опису природи; автор переконує, що особисто був свідком описаних подій. Тобто репортаж у цьому щоденнику покликаний створити ефект видовищності.

Некролог у книзі виконує емоційну функцію і наголошує на трагічності війни. Коли хтось іде з життя – це завжди болісна втрата, а тим більше, коли гине молода людина. Автор у тексті акцентує увагу на тому, що герой, якому було 32 роки, захищаючи мільйони інших життів не зміг вберегти своє власне. Підсилює свою розповідь тим, що герой був єдиною дитиною в сім'ї, у якого залишилася самотня мати, котра після смерті сина не раз приїжджала в зону бойових дій та допомагала військовим.

Портретний нарис тут виконує особливу функцію: 1) розкриває духовний світ героя через його вчинки. Обидва головні герої стали на захист країни, маючи при цьому абсолютно різні риси характеру, погляди на життя. Оповідач

описує події, що змушують героїв міркувати, діяти, виявляти завзяття та ентузіазм – саме це дає змогу читачам зрозуміти повноту характеру зображених героїв; 2) підводить читача до висновків: чи є ця особистість героєм чи ні, позитивний він персонаж чи негативний.

Новела у творі виконує моральну або світоглядну функцію. Адже автор на прикладі одного солдата показує, як повинні себе поводити інші. Ідеальний герой розумів всю свою відповідальність за життя побратимів, коли вони опинилися під обстрілами, і зумів вивести їх цілими й неушкодженими.

Хроніка виконує інформаційну функцію, дає уявлення читачеві про хід війни, створює панорамний ефект – знайомить аудиторію з історією формування 55-ї окремої артилерійської бригади, її першими боями тощо. Оповідач звертається до аудиторії у вигляді риторичних запитань, апелює до їхніх знань і очікує на зворотній зв'язок, тому цей жанр виконує й комунікативну функцію.

Жанр кулінарного рецепту виконує розважальну функцію. Розділ «Кухня і кулінарія в зоні АТО» не даремно розміщений й самому кінці, тут метою автора було розважити аудиторію. Адже після важких розділів про смерть, бої, обстріли, кулінарний рецепт – це як ковток свіжого повітря як для самого автора, так і для читачів.

Отож, процеси жанрової дифузії є невід'ємними складниками розвитку сучасної української літератури. Проблема процесів жанрової дифузії в сучасній документальній літературі, зокрема, щоденниках цією статтею не вичерпана. Цей аспект можна розглядати на прикладі інших творів літератури, розробляючи проблему процесів жанрових модифікацій у структурі твору.

Список використаної літератури:

1. Харченко Г. О. Щоденник артилериста. Харків : Фоліо, 2019. 284 с.
2. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 519 с.

3. Галич О. А. Жанрова система документальної літератури. *Документалістика на порозі XXI століття : проблеми теорії та історії* : доп. Всеукр. наук. конф., 18–19 вересня 2003 р. Луганськ : Знання, 2003.С. 19–36.
4. Галич О. А. У вимірах NON-FICTION: щоденники українських письменників XX ст. Луганськ : Знання, 2008. 200с.
5. Герасименко Н. В. Нон-фікшн у сучасній літературі: перевага чи недолік?(на матеріалі творів Б. Гуменюка «Блокпост», М. Матіос «Приватний щоденник...», Н. Розлуцького «Нотатник мобілізованого»). URL: <https://doi.org/10/28925/2412-2475.2020.16> (дата звернення: 03.12.2021).
6. Головченко Н. «Блокпост», або Формула успіху Бориса Гуменюка. URL: <https://www.facebook.com/notes/nina-golovchenko/блокпост-або-формула-успіху-бориса-гуменюка/1658373594429884/> (дата звертання: 03.12.2021)
7. Євтушенко О. Репрезентація типу героя-воїна в друкованому медіадискурсі. Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика : зб. наук. праць. Львів, 2014. Вип. 39. С. 227 – 233.
8. Іванова О. А., Червінчук А. О. Сучасна українська воєнна документалістика: автор та авторська стратегія. Scientific developments of European countries in the area of philological researches: Collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 221–237. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-56-3.1.13> (дата звернення: 03.12.2021).
9. Корабльова Н. Сучасна війна: віртуальна гра чи травма реального? Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. Вип. 51. С. 149 – 156.
10. Кулінська Я. Сучасні воєнні щоденники: форма самовираження чи текст пам'яті? Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2020. № 46.

11. Мажара Н. Синкретизм жанрів і форм мемуарного письма : веб-сайт.
URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5845/1/Mazhara_2018_230.pdf.
(дата звернення: 03.12.2021).
12. Местергази Е. Документальное начало в литературе XX века. Москва : Флинта : Наука, 2006. 160 с.
13. Рябченко М. Жанрова дифузія в сучасній українській прозі (на матеріалі творів Н. Сняданко, М. Соколян, С. Пиркало). *Літературознавчі студії*. Вип. № 37 (2). 2013. С. 279–284.
14. Скоріна Г. Книжкова сотня, або #книги_про_війну. Життя після АТО.
URL: <http://life-after-ato.com.ua/post/231> (дата звернення: 03.12.2021).
15. Українська літературна енциклопедія. Київ, 1991. Т. 2. 214 с.
16. Ученова В. Современные тенденции развития журналистских жанров. Москва : Вестник Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. Вып. №4. 1976. С. 131–139.
17. Червінчук А. Репрезентація досвіду українських жінок-військовослужбовиць у книгах про війну на Сході України. Діалог: медіастудії. 2019. С. 203–216. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/download/195595/201701> (дата звернення: 26.03.2020).
18. Яусс Х.Р. Средневековая литература и теория жанров. Москва : Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология. Вып. №2. 1998. – С.96- 120.
19. Sims N. The Literary Journalists. Ballantine, 1984. P. 2 – 17.